

DIŞ TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Doç. Dr. İsmail AYDOĞUŐ*
Arő. Grv. H. Gonca DİLER**

ÖZET

Türkiye’de dış ticaret hadlerinin hesaplanmasında kullanılan ihracat ve ithalat değerlerindeki reel değişmelere dayanarak, dış ticarete oluşan kazanç ve kayıpların miktarının ekonomi için belirleyici olması önem kazanmaktadır. Dolayısıyla bu çalıŐma, Türkiye’de dış ticaret hadlerinin gelir etkisinin belirlenmesinde genel olarak bir değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Bu değerlendirme için Türkiye ekonomisinde dört önemli dönem belirlenmiŐ ve 1984-2004 yıllarını kapsayan ihracat ve ithalat fiyat endeksleri veri olarak kullanılmıştır.

ABSTRACT

Amounts of benefits and losts where are constituted foreign trade important determining for economy based on real changes in import and export values which are used in calculation of tems of trade in Turkey. Accordingly this study, provides an evaluation possibility to determine the effect of terms of trade on income. For this evaluation, four important term sets were determined and import – export price index sdatas which are in 1984 – 2004 are used.

GİRİŐ

Ülkelerin dış ticarete uluslararası rekabet gücünü gösteren değişkenlerden birisi de dış ticaret hadleridir. Bir ülkenin dış ticaret hadlerinde oluŐacak olumsuz bir gelişme o ülkenin uluslararası rekabet gücünü de etkileyecektir. Yani dış ticaret hadlerinin bozulması ithalata konu olan malların fiyatlarının yükselmesine, ihracata konu olan malların fiyatlarının ise düşmesi anlamına gelmektedir. Öte

---

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

yandan, dış ticaret hadlerinin belirlenmesinde kullanılan ihracat ve ithalat fiyat endeksleri ile ülkenin gelir etkisi de hesaplanabilmektedir.

Bu çalışmada, 1984 – 2004 yılları arasında Türkiye’de dış ticaret hadlerinin hesaplanmasında kullanılan ihracat ve ithalat fiyat endekslerindeki hareketlerden kaynaklanan gelir etkisi araştırılmıştır. Öte yandan, araştırma kapsamına verimlilik konusu dahil edilmemiştir. Sadece endekslerdeki dalgalanmaların bölüşüm etkisi varsayımı geçerlidir.

Gelir etkisinin araştırılmasında, dış ticareti genellikle açık veren ve ihracatından elde ettiği gelirlerini ithalatının finansmanında kullanan ülkeler için başvurulan bir yöntem olan Nicholson yöntemi kullanılmıştır.

I. DIŞ TİCARET HADDİ KAVRAMI

Bir ülkenin uluslararası rekabet gücünü gösteren makroekonomik değerlerden birisi de o ülkenin dış ticaret hadleridir. Dış ticaret haddi kavramı olarak, uluslararası ekonomik ilişkilerde ülkelerin dış ticaretten elde ettikleri gelirlerinin belirlenmesinde yaygın olarak başvurulan bir ölçü şeklinde kullanılmaktadır.

Dış ticaret haddi kavramının ilk kez Ricardo ve Mill tarafından ortaya atılmış olduğunu fakat ilk olarak Marshall’ın kullandığı ifade edilmektedir.¹ Marshall (1965)², dış ticaret haddi kavramını ‘mübadele’ oranı, Pigou (1965)³, ‘reel mübadele oranı’, Taussig (1966)⁴ ise, ‘trampa ticaret hadleri’ olarak tanımlamaktadırlar. Hicks, dış ticaret haddi kavramını ‘genellikle bir ihracat ünitesinin ithalat ünitesine karşılık değiştirildiği oran’ şeklinde ifade etmektedir.⁵

---

¹ Kumbaracıbaşı, O.,1973, *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara Üniversitesi İTİA Yayını 37, Ankara

² Marshall, A., 1965, *Money, Credit and Commerce*, Macmillan and Co. Limited, London

³ Pigou, A. C., 1965, *Essay in Applied Economics*, A. M. Kelley, New York

⁴ Taussig, F. W.,1966, *International Trade*, A. M. Kelley, New York

⁵ Barda, S. ve Alkin, E., 1973, *Dış Ticaret Teorisi*, 3. Baskı, Menteş Matbaası, İstanbul

Dış ticaret haddi, en geniş tanımı ile ihracat fiyat endeksi ile ithalat fiyat endeksi arasındaki oran şeklinde tanımlanabilir.⁶ Ayrıca dış ticaret haddi, iki ülke arasındaki üretim imkanları eğrisi ile tüketim kayıtsızlık eğrisinin teğet olduğu noktadan geçen paralel fiyat doğrularının belirttikleri değişim oranıdır.⁷

Dış ticaret haddi, toplam harcamalar içinde dış ticaretinin payı yüksek olan ülkelerde ödemeler dengesi ve ulusal gelire önemli ölçüde etki yapar. Ayrıca dış ticaret hadleri, ülkeler arasında artan gelir farklılıklarını da azaltıcı bir rol oynar. Yani dış ticaret haddinin olumlu yönde ilerlemesi halinde, ülkenin kişi başına düşen gelir açısından refahında bir artış gerçekleşecektir.

Ayrıca Sfredo (2004)⁸, uluslararası fiyatların faktör verimliliği üzerine etkisinin ihracat ve ithalat fiyat esneklikleri arasındaki farktan kaynaklandığını ifade ederek, dış ticaret hadleri sabit olsa bile bu durumun hem işgücü hem de sermaye sahiplerinin refah düzeyini reel olarak etkileyeceğini savunmaktadır.

Öte yandan Cashin ve McDermott (1998)⁹, Harberger-Laursen- Meltzer'in gelir etkisi görüşünün dış ticaret hadlerinde meydana gelen negatif geçici bir şokun, o ülkenin sürekli gelirindeki azalıştan daha çok oranda ülkenin cari gelirini azaltacağı şeklinde olduğunu ifade etmektedirler.

Buradan hareketle, dış ticaretin özellikle de ihracatın bir ülkenin GSMH içindeki yerinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani ülkenin GSMH içinde ihracatının artış göstermesi dış ticarete oluşan kazançlarının payını arttırmaktadır. Ayrıca milli gelirdeki reel artışı hesaplayabilmek için değişkenlerin cari değerlerinden gerçek durumu gösteren reel değerlere geçilmesi gerekmektedir. Bunun içinde dış ticaret dengesinin uygun bir deflatör ile gösterilmesiyle dış

⁶ Karluk, R., 2003, *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*, Beta Basım Yayım, İstanbul

⁷ Kumbaracıbaşı, O., 1973, *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara Üniversitesi İTİA Yayını 37, Ankara

⁸ Sfredo, C., 2004, ' *International-Price and Terms of Trade Effects on Factor Productivity: International Comparisons*', <http://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpit/0408002.html>

⁹ Cashin, P. and McDermott, J., 1998, ' *Terms of Trade Shocks and Current Account*', IMF Working Paper, s.1-40

ticaret hadlerindeki değişimin gelir etkisi sayesinde ifade edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

II. MİLLİ GELİRİN HESAPLANMASINDA TOPLAM HARCAMA YAKLAŞIMI

Bir ülkenin makro ekonomik açıdan gelişme düzeyini görebilmek için Gayrisafi Yurtiçi Hasıla değerindeki değişikliklerin önemi büyüktür. Fakat Gayrisafi Yurtiçi Hasıla sadece ülke içinde oluşan hasılayı ele almaktadır. Ülkenin sınırları içinde yaratılan ve ülke dışına çıkarılan yada ülke dışında yaratılıp da ülke içine sokulan değerlerin de göz önüne alınması gerekmektedir. Bu durumda Gayrisafi Yurtiçi Hasıladan Gayrisafi Milli Hasılaya geçilmesi uygun olacaktır.

Toplam harcama yaklaşımı ile milli gelir hesaplaması yapılırken, ülkede belirli bir içinde üretilen nihai mal ve hizmetleri satın almak için ilgili yıl yapılan harcamalar, tüketim, brüt yatırım, hükümet harcamaları ve net ihracat toplamı kullanılmaktadır.¹⁰

$$Y = C + I + XN$$

Y : Milli Gelir

C : Tüketim

I : Yatırım

XN : Net İhracat (X – M)

X : İhracat

M : İthalat

Bu yöntemle milli geliri hesaplamak için ilgili kalemlerin sabit fiyatlarla ifade edilmesi gerekir. Yani milli gelirin içeriğini oluşturan kalemlerin uygun deflatörlerle deflate edilmesi hesaplama yapılırken yararlı olacaktır. Milli gelir kalemlerinin deflate edilmesi için en uygun yöntem de milli muhasebe yöntemidir. Bu yönteme göre, dengeli cari hesapların reel büyüklüklerinin de benzer olarak yine dengeli olması gerekmektedir.¹¹

¹⁰ Ünsal, E., 2003, *Makro İktisat*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara

¹¹ Arısoy, E., 1997, 'Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi', s.1-10
www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem97/3.htm

$$Y' = C' + I' + (XN)'$$

Yukarıdaki formüle dış ticaret hadlerinin gelir etkisi açısından bakmak için Nicholson yöntemi kullanmamız gerekecektir.

III. DIŞ TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİNİN HESAPLANMASINDA KULLANILAN NICHOLSON YÖNTEMİ

Nicholson yöntemi, ithalat giderlerinin ihracat gelirlerinden büyük olduğu ve bütün ihracat gelirlerini ithalatını finanse etmek için kullanan ülkelerde uygulanabilen bir yöntemdir. Bu yöntemin diğer bir ismi de ithalat fiyat endeksi yöntemidir. Aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.¹²

$$G = X \left[\frac{1}{P_m} \right] - \frac{1}{P_x} = \left[\frac{X}{P_m} \right] - \frac{1}{P_x} = \left[\frac{X}{P_m} \right] - X' \quad X' = \frac{1}{P_x}$$

G : Dış Ticaret Kazancı

P_x : İhracat Fiyat Endeksi

P_m : İthalat Fiyat Endeksi

X : İhracat

X' : Sabit Fiyatlarla İhracat

Bu yöntemde, cari ihracat geliri ile baz ve cari yılda baz yılı fiyatlarıyla satın alınabilecek ithalat değerleri karşılaştırılmaktadır. Dış ticaret hadlerindeki değişmelere göre reel milli gelirdeki artış ve azalışlar belirlenebilmektedir.

---

¹² Gökalp, M. F., 2000, 'Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi' D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 15(1), s.49-65

IV. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET HADLERİNİN GELİR ETKİSİNİ GÖSTERMEK İÇİN YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Tablo 1. Türkiye'de Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisini Gösteren Çalışmalar

Gelir Etkisi Tahmini Yapanlar	Tahminin Yapıldığı Dönem	Tahminin Yapıldığı Yöntem
N. SERİN	1950 - 1967	$G_t = X_t (P_{x_t} - 1) - M_t (P_{m_t} - 1)$
H. BOYSAL	1968 - 1980	$G = \left[\frac{X}{P_m} \right] - X'$
F. BALIKÇIOĞLU	1970 - 1985	$G = \left[\frac{X}{P_m} \right] - X'$
A. AKAT	1984	$G_t = X_t (1 - (P_{m_t} / P_{x_t}))$
F. DÜLGER	1970 - 1990	$G = \left[\frac{X}{P_m} \right] - X'$

G_t : t Döneminde Dış Ticaret Kazancı

X_t : t Döneminde İhracat

P_{x_t} : t Döneminde İhracat Fiyat Endeksi

M_t : t Döneminde İthalat

P_{m_t} : t Döneminde İthalat Fiyat Endeksi

X' : Sabit Fiyatlarla İhracat

Serin (1981)¹³, gelir etkisini Nicholson yönteminden farklı olarak bir formül kullanmış ve 1950 – 1967 yılları arasında dış ticaret hadlerindeki toplam gelir kaybını 34.4 milyar TL. şeklinde hesaplamıştır. Boysal (1982)¹⁴, 1968 – 1980 yılları arasındaki gelir etkisini çeşitli deflatörler kullanarak, Nicholson ve diğer yöntemlere göre hesaplamıştır. Boysal, çeşitli deflatörler kullanarak gelir etkisinin hesaplanması neticesinde de farklı sonuçlar elde etmiştir. Balıkçioğlu (1988)¹⁵, 1970 – 1985 yılları arasında dış ticaret hadlerinin gelir etkisini Nicholson yöntemini kullanarak hesaplamıştır. Balıkçioğlu, dış ticaret hadlerinin gelir kaybını 11 milyon \$ olarak hesaplamıştır. Akat (1984)¹⁶, çalışmada dış ticaret hadlerinin reel gelir etkisini tablo 1’de gösterildiği gibi Nicholson yönteminden farklı bir formül kullanarak hesaplamıştır. Fakat nominal gelir etkisini hesaplarken Nicholson yöntemini kullanmıştır. Dülger (1994)¹⁷, dış ticaret hadlerinin gelir etkisinin hesaplanmasında Nicholson yöntemini kullanmış ve 1970 -1990 yılları arasında incelediği dönem için toplam gelir kaybını 13484.5 milyon \$ olarak bulmuştur.

---

¹³ Serin, N., 1981, *Kalkınma ve Dış Ticaret; Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara

¹⁴ Boysal, H., 1982, ‘Milli Gelirin Sabit Fiyatlarla Hazırlanmasında Dış Alem Kalemlerine İlişkin Sorunlar’, ODTÜ Gelişme Dergisi, 9(1), s.49-73

¹⁵ Balıkçioğlu, F., 1988, *Türkiye’de Dış Ticaret Hadleri Değişmelerinin Gelir Etkisi 1970 – 1985*, İGEME Yayını, Ankara

¹⁶ Akat, A., 1984, *Alternatif Büyüme Stratejileri*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul

¹⁷ Dülger, F., 1994, ‘Dış Ticaretin Gelir Etkisi: Türkiye İçin Bir Deneme 1970-90’, ODTÜ Gelişme Dergisi, 21(4), s.501-520

V. ANALİZ SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

Tablo 2. 1984 – 2004 Dönemi Dış Ticaret Hadleri Gelir Etkisi

(2003=100)				Gelir Etkisi
YILLAR	1/Px	1/Pm	(1/Pm) – (1/Px)	(Milyon \$)
1984	0.010152	0.01000491	-0.0001471	-1.0493
1985	0.010649	0.00985557	-0.0007937	-6.3167
1986	0.010961	0.01175128	0.0007900	5.8909
1987	0.009576	0.01089820	0.0013225	13.4763
1988	0.009915	0.01096756	0.0010528	12.2773
1989	0.009880	0.01059140	0.0007117	8.2729
1990	0.008961	0.01005397	0.0010928	14.1618
1991	0.009045	0.01037968	0.0013344	18.1396
1992	0.008925	0.01057939	0.0016542	24.3415
1993	0.009181	0.01128373	0.0021023	32.2594
1994	0.009460	0.01053915	0.0010790	19.5369
1995	0.008399	0.00902166	0.0006230	13.4800
1996	0.008789	0.00960322	0.0008139	18.9027
1997	0.009226	0.01052110	0.0012948	34.0026
1998	0.009613	0.01096728	0.0013540	36.5220
1999	0.010312	0.01160683	0.0012951	34.4343
2000	0.010778	0.01110298	0.0003249	9.0247
2001	0.011061	0.01113581	0.0000749	2.3467
2002	0.011268	0.01127579	0.0000081	0.2918
2003	0.010000	0.01000000	0	0.0000
2004	0.008600	0.00868565	0.0000854	5.3963

1. 1984 -1988 Dönemine (Dışa Açılma ve Liberalleşme Süreci) Ait Sonuçlar

1984 – 1988 döneminde ihracat fiyatlarında, 1987 yılı hariç, genel olarak bir değişme yoktur. 1987 yılında endeks 104.431'e

yükselmiştir. Bu yılda Türkiye'nin ihracatında yıllık yüzde değişimin pozitif olduğu görülmektedir.

1984 – 1988 döneminde ithalat fiyatlarında da, bir değişim yaşanmamaktadır. Ancak 1986 yılında endeks, bir önceki yıla göre önemli bir düşüş gerçekleştirmiştir ve endeks 85.097'e gerilemiştir.

24 Ocak kararlarının da etkili olduğu bu dönemde, ithalatı kısıtlayıcı ve yasaklayıcı engellerin yavaş yavaş kalkmaya başlamasıyla dış ticaret kolaylaşmış, teşvik sistemi gelişmekte ve dış ticaret hadlerinin artışa geçtiği görülmektedir. Bu dönemde toplam gelir etkisi, ihracat fiyat endeksindeki iyileşme neticesinde artmış ve 31.6 milyon \$ seviyesine çıkmıştır.

2. 1989 - 1994 Dönemine (Açık Ekonomi) Ait Sonuçlar

1989 – 1994 döneminde ihracat kazancı, özellikle 1994 yılındaki krize kadar genel anlamda yükselme trendi içindedir. 1994 yılında ihracat kazancı, krizin de etkisiyle bu dönemin genel trendine göre bir miktar daha arttığı görülmektedir.

1989 – 1994 döneminde ithalat giderlerinde de, genel olarak bir artış yaşanmıştır. Bu arada 1993 yılında bir önceki yıla göre, ithalat giderinde önemli ölçüde artma gerçekleşmiştir. Bu da bir krizin yaşanacağına dair bir sinyal olarak algılanabilir. Ancak 1994 yılında yine krizin etkisiyle bir önceki yıla göre önemli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir.

Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünlük sağlamaya başladığı dönem olarak kabul edilen bu dönemde, dış ticaret hadleri artış göstermiştir. Fakat Körfez krizi ve 1990'lı yıllarda gözlemlenen ekonomideki daralma eğilimi dış ticaret hadlerinin etkilenmesine neden olmuştur. Bu etkinin sonucunda dış ticaretten elde edilen toplam gelir, 98.57 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

3. 1995 - 2000 Dönemine (1994 Krizi Sonrası; Sabit Döviz Kuru) Ait Sonuçlar

1995 – 2000 döneminde ihracat fiyatları, genel olarak değişim eğilimi göstermemektedir. Fakat 1995 yılında ihracat fiyatlarının, 1994 yılında kriz yaşanmasına rağmen, bir önceki yıla göre önemli bir artış gösterdiğini belirtmek gerekmektedir.

1995 – 2000 döneminde ithalat fiyatlarına bakıldığında da bir değişme yaşandığı gözlemlenmemektedir. Benzer bir şekilde ithalat fiyatları da ihracat fiyatları gibi 1995 yılında bir önceki kriz yılına göre önemli miktarda artış göstermiştir. Daha sonra 1997 yılında da yine önemli bir artış yaşanmıştır. Bu yıldan itibaren ithalat fiyatlarında düşüş yaşanırken, 2000 yılında, 2001 yılında yaşanacak krizin habercisi olarak çok büyük meblağda bir artış gerçekleşmiştir.

5 Nisan 1994 yılındaki kararlar sonucunda uygulanan istikrar tedbirleri ile yurtiçi talep daralması yaşanmış ve buna bağlı olarak ithalat da azalma gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ithalat fiyat endeksi yükselmiş, ihracat fiyat endeksi düşmüş ve dış ticaret hadleri olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde toplam gelir etkisi, 146.37 milyon \$ olmuştur.

4. 2001 - 2004 Dönemine (2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Sonrası; Esnek Döviz Kuru) Ait Sonuçlar

2001 – 2004 yılları arasında ihracat kazançları, genel olarak yükselme eğilimindedir. Özellikle 2004 yılında ihracat kazancının bir önceki yıla göre, daha fazla arttığı görülmektedir.

Aynı dönem için ithalat giderleri ise, yıldan yıla giderek artış göstermektedir. Yine 2004 yılında ihracat geliri gibi ithalat gideri de bir önceki yıl oranla oldukça yüksek miktarda artmıştır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin ağırlığının yoğun olarak yaşandığı bir dönem olması nedeniyle bu dönemde dış ticaret hadleri geçen dönemlere nazaran oldukça düşük bir seyir izlemiştir. Özellikle 2002 yılında, 2000 ve 2001 krizlerinin etkileri net bir biçimde ortaya çıkmıştır. 2003 yılı baz yılı olarak kabul edildiği için o yılda gelir etkisi hesaplanmamıştır. Bu dönemde toplam gelir etkisi, 8,03 milyon \$'a kadar gerilemiştir.

SONUÇ

Uluslararası piyasaların giderek küreselleşme eğilimlerinin artmasıyla birlikte ülkelerin dış ticarete rekabet edebilme kriterleri de ağırlık kazanmıştır. Bu kriterlerin başında da dış ticaret hadleri gelmektedir. Dolayısıyla dış ticaret hadlerine gelir etkisi cephesinden bakıldığında ülkeler için önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sürekli açık vererek ihracat gelirlerini ithalat giderlerini karşılamak için kullanan ülkeler için daha uygun olduğu düşünülen Nicholson yöntemiyle Türkiye için 1994 – 2004 yıllarını kapsayan dış ticaret hadlerinin gelir etkisi hesaplanmıştır. Seçilen bu dönemin özellikle 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerini kapsayan bir şekilde seçilmiş olması önemli bir faktördür.

Kriz dönemlerinin ortak bir özelliğinin, ithalat giderlerinin önemli miktarda artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Dolayısıyla da bu durumun dış ticaret hadlerine olumsuz yansıdığı görülmektedir. Yani ihracat fiyat endeksinin kriz döneminde düştüğünü ve ithalat fiyat endeksinin de yükseldiğini ifade edebiliriz.

Dış ticaret hadlerinin de gelir etkisi açısından değerlendirmesi yapıldığında, özellikle kriz dönemlerinde önemli ölçüde düştüğü ortaya çıkmaktadır. Bu durum Şubat 2001 krizinden sonra 2002 yılında bariz olarak görülmektedir. 2000 yılında dış ticaret hadlerinin gelir miktarı 9,0247 milyon \$, 2001 yılında gelir miktarı 2,3467 milyon \$, 2002 yılında ise 0,2918 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Çalışmamızda incelen 1994 – 2004 yılları arasında dış ticaret hadlerinin toplam gelir etkisi yani toplam gelir miktarı 302.7577 milyon \$ olarak hesaplanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKAT, A., 1984, *Alternatif Büyüme Stratejileri*, İletişim Yayınları, İstanbul
- ARISOY, E., 1997, 'Dış Ticaret Hadlerinin Gelir Etkisi', s.1-10 www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/tem97/3.htm
- BALIKÇIOĞLU, F., 1988, *Türkiye'de Dış Ticaret Hadleri Değişmelerinin Gelir Etkisi 1970 – 1985*, İGEME Yayını, Ankara
- BARDA, S. ve ALKİN, E., 1973, *Dış Ticaret Teorisi*, Menteş Matbaası, 3. Baskı, İstanbul
- BOYSAL, H., 1982, 'Milli Gelirin Sabit Fiyatlarla Hazırlanmasında Dış Alem Kalemlerine İlişkin Sorunlar' ODTÜ Gelişme Dergisi, 9(1), s. 49-73

- CASHİN, P. and MCDERMOTT, J., 1998 '*Terms of Trade Shocks and Current Account*', IMF Working Paper, s.1-40
- DÜLGER, F., 1994, '*Dış Ticaretin Gelir Etkisi: Türkiye İçin Bir Deneme 1970-90*', ODTÜ Gelişme Dergisi, 21(4), s.501-520
- GÖKALP, M. F., 2000, '*Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'de Dış Ticaret Hadleri Trendi ve Dış Ticaret Hadlerindeki Değişmelerin Gelir Etkisi*', D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 15(1), s.49-65
- KARLUK, R., 2003, *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*, Beta Basım Yayım, İstanbul
- KUMBARACIBAŞI, O., 1973, *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara Üniversitesi İTİA Yayını 37, Ankara
- MARSHALL, A., 1965, *Money, Credit and Commerce*, Macmillan and Co. Limited, London
- PİGOU, A. C., 1965, *Essay in Applied Economics*, A. M. Kelley, New York
- SERİN, N., 1981, *Kalkınma ve Dış Ticaret; Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara
- SEYİDOĞLU, H., 1998, *Uluslararası İktisat*, Güzem Yayınları, İstanbul
- SFREDDO, C., 2004, '*International-Price and Terms of Trade Effects on Factor Productivity: International Comparisons*', <http://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpit/0408002.html>
- TAUSSİG, F. W., 1966, *International Trade*, A. M. Kelley, New York
- ÜNSAL, E., 2003, *Makro İktisat*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara
<http://www.die.gov.tr>

EKLER

EK 1. 1984 - 2004 Dönemi Dış Ticaret Rakamları

YILLAR	İhracat (Milyon \$)	İthalat (Milyon \$)	Cari Fiyatlarla Dış Açık (Milyon \$)
1984	7.134	10.757	-3.623
1985	7.958	11.343	-3.385
1986	7.457	11.105	-3.648
1987	10.190	14.158	-3.968
1988	11.662	14.335	-2.673
1989	11.625	15.792	-4.167
1990	12.959	22.302	-9.343
1991	13.593	21.047	-7.454
1992	14.715	22.871	-8.156
1993	15.345	29.428	-14.083
1994	18.106	23.270	-5.164
1995	21.637	35.709	-14.072
1996	23.224	43.627	-20.402
1997	26.261	48.559	-22.298
1998	26.974	45.921	-18.947
1999	26.587	40.671	-14.084
2000	27.775	54.503	-26.728
2001	31.334	41.399	-10.065
2002	36.059	51.554	-15.495
2003	47.253	69.340	-22.087
2004	63.167	97.540	-34.373

Kaynak: <http://www.die.gov.tr>

EK 2. 1984 - 2004 Dönemi Dış Ticaret Hadleri

(2003=100)			
YILLAR	P _x	P _m	P _x / P _m
1984	98.503	99.951	0.986
1985	93.903	101.465	0.925
1986	91.230	85.097	1.072
1987	104.431	91.758	1.138
1988	100.859	91.178	1.106
1989	101.217	94.416	1.072
1990	111.592	99.463	1.122
1991	110.555	96.342	1.148
1992	112.043	94.523	1.185
1993	108.915	88.623	1.229
1994	105.707	94.884	1.114
1995	119.067	110.844	1.074
1996	113.775	104.132	1.093
1997	108.386	95.047	1.140
1998	104.022	91.180	1.141
1999	96.977	86.156	1.126
2000	92.781	90.066	1.030
2001	90.408	89.800	1.007
2002	88.749	88.686	1.001
2003	100.000	100.000	1.000
2004	116.276	115.132	1.010

Kaynak: <http://www.die.gov.tr>